

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
W WARSZAWIE

BULETTIN
ARCHÉOLOGIQUE
POLONAIS

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI

VARSOVIE 2020

WARSZAWA 2020

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI

Tom ten Redakcja poświęca pamięci

Prof. dr hab. Teresy Dąbrowskiej
(17.09.1934–19.10.2020)

redaktorki
„Wiadomości Archeologicznych”
w latach 1975–2013

REDAKTOR NACZELNY
EDITOR IN CHIEF

DR WOJCIECH BRZEZIŃSKI

SEKRETARZ REDAKCJI
MANAGING EDITOR

DR HAB. JACEK ANDRZEJOWSKI

CZŁONKOWIE REDAKCJI
EDITORS

GRAŻYNA ORLIŃSKA, RADOŚLAW PROCHOWICZ, ANDRZEJ JACEK TOMASZEWSKI,
KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA, KAJA JAROSZEWSKA

RADA NAUKOWA
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

PROF. DR HAB. WOJCIECH NOWAKOWSKI (Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce
Uniwersytetu Warszawskiego), PROF. DR AUDRONĖ BLIUJENĖ (Klaipėdos universitetas),
PROF. DR HAB. CLAUS VON CARNAP-BORNHEIM (Stiftung Schleswig-Holsteinische
Landesmuseen, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig),
PROF. DR HAB. ZBIGNIEW KOBYLŃSKI (Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała
Stefana Wyszyńskiego), PROF. DR HAB. JERZY MAIK (Instytut Archeologii i Etnologii
Polskiej Akademii Nauk), PROF. DR HAB. DIETER QUAST (Forschungsinstitut für Archäologie,
Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz), PROF. DR HAB. PAWEŁ VALDE-NOWAK
(Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego)

CZASOPISMO RECENZOWANE ♦ PEER-REVIEWED JOURNAL

TŁUMACZENIA
TRANSLATION

KINGA BRZEZIŃSKA
JACEK ANDRZEJOWSKI, PIOTR GODLEWSKI

KOREKTA TŁUMACZEŃ
LINGUISTIC REVISION

DENA ANGEVIN

KOREKTA
PROOF-READING

AUTORZY
KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA

SKŁAD I ŁAMANIE
LAYOUT

JRJ

RYCINA NA OKŁADCE
COVER PICTURE

Siekierka brązowa z Gól, pow. grodziski. Rys.: LIDIA KOBYLŃSKA i BARTŁOMIJ KARCH
Bronze axe from Gole, Grodzisk Mazowiecki County. Drawing: LIDIA KOBYLŃSKA
& BARTŁOMIJ KARCH

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2020

© Autorzy, 2020

ADRES REDAKCJI
EDITORIAL OFFICE

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95
e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

STRONA WWW
HOME PAGE

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/en>

TOMY ARCHIWALNE
ARCHIVAL ISSUES

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archiwum>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archive>

ISSN

0043-5082

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI (2020)

SPIS TREŚCI
CONTENTS

ROZPRAWY / PAPERS

- JAN SCHUSTER
Dom to nie tylko dach i cztery ściany...
O budownictwie w późnej starożytności w Europie Północnej i Środkowej
ze szczególnym uwzględnieniem ziem polskich 3
*A House Means Not Only Four Walls and a Roof...
On House Building in Northern and Central Europe in Late Antiquity
with Special Consideration of Poland*
- MAGDALENA NATUNIEWICZ-
SEKUŁA, JAROSŁAW STROBIN
Produkcja późnych typów bransolet wężowatych na przykładzie znalezisk
z cmentarzyska w Weklicach, stan. 7, pow. elbląski 161
*The Manufacture of Late Types of Shield-headed Bracelets on the Example of Finds
from the Cemetery at Weklice, site 7, Elbląg County*

MISCELLANEA / MISCELLANEA

- GRAŻYNA ORLIŃSKA
Siekierki tulejkowate z łukowato facetowanymi bokami z dorzecza środkowej Wisły 189
Socketed Axes with Facetted Sides from the Middle Vistula Basin
- MIROŚŁAWA ANDRZEJOWSKA
Halsztackie ozdoby brązowe z Warszawy-Wilanowa 217
Hallstatt Period Ornaments from Warszawa-Wilanów
- BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI
Sadłowo – nieznan typ bimetalicznych szpil kultury pomorskiej 239
Sadłowo – Unknown Type of Bimetallic Pins of the Pomeranian Culture
- MARTA KRZYŻANOWSKA
Drobne przedmioty szklane – analiza archeologiczna żetonów do gry
z okresu wpływów rzymskich z terenu Polski 251
*Small Glass Objects – Archaeological Analysis of Counters
from the Roman Iron Age from Poland*

MATERIAŁY / MATERIALS

- ANNA STROBIN
Niepublikowane materiały z cmentarzyska w Żukczynie, powiat gdański
(dawn. *Suckschin, Kr. Danziger Höhe*) w świetle archiwum Józefa Kostrzewskiego 269
*Unpublished Material from the Cemetery at Żukczyn, Gdańsk County
(fmr. Suckschin, Kr. Danziger Höhe) in Light of Józef Kostrzewski's Archive*
- BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI,
MARCIN WOŹNIAK
Grodzisk Mazowiecki, stan. X – cmentarzysko kultury grobów klozowych
i kultury przeworskiej 289
Grodzisk Mazowiecki, site X – a Cemetery of the Cloche Grave and Przeworsk Cultures
- TOMASZ RAKOWSKI
Głos tradycji. Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich
w Wyszomierzu Wielkim, pow. zambrowski 319
*The Voice of Tradition. A Cemetery from the Roman Period
at Wyszomierz Wielki, Zambrów County*

ODKRYCIA / DISCOVERIES

KAROLINA BUCKA	Brązowa siekierka z tulejką i uszkiem z Kurcewa, pow. stargardzki Bronze Socketed Axe with a Loop from Kurcewo, Stargard County	355
ADAM CIEŚLIŃSKI	Prowincjonalnorzymska zapinka Almgren 236c z Bajd w pow. iławskim – jeden z najstarszych śladów penetracji Pojezierza Iławskiego przez ludność kultury wielbarskiej Roman Provincial Brooch Almgren 236c from Bajdy, Iława County – One of the Oldest Traces of Penetration of the Iława Lakeland by the Wielbark Culture	359
MARCIN WOŹNIAK, ARTUR GRABAREK	Cmentarzysko kultury przeworskiej w Kurkach, pow. działdowski, stan. III Przeworsk Culture Cemetery at Kurki, Działdowo County, Site III	369
ANETA KUZIOŁA	Nowe materiały z okresu wpływów rzymskich z Osówki, pow. lubelski New Finds from the Roman Period from Osówka, Lublin County	384
RENATA MADYDA-LEGUTKO, MICHAŁ WOJENKA	A Rediscovered Decorative Strap-end from Ciemna Cave in Ojców Ponownie odkryte ozdobne okucie pasa z Jaskini Ciemnej w Ojcowie	389
PRZEMYSŁAW DULĘBA, MAGDALENA WOIŃSKA	Unikatowa zapinka z Rajszewa, pow. legionowski. przyczynek do studiów nad sytuacją kulturową w okresie wędrówek ludów na Mazowszu A Unique Brooch from Rajszew, Legionowo County. A Contribution to Studies on the Cultural Situation in the Migration Period in Mazovia	400
URSZULA PERLIKOWSKA- -PUSZKARSKA	Naczynia późnośredniowieczne i nowożytnie z cmentarzysk kultury przeworskiej w Żdźzarowie, pow. sochaczewski i w Nadkolu, pow. węgrowski Late Medieval and Modern Vessels from Przeworsk Culture Cemeteries at Żdźzarów, Sochaczew County and Nadkole, Węgrów County	406

WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS

413

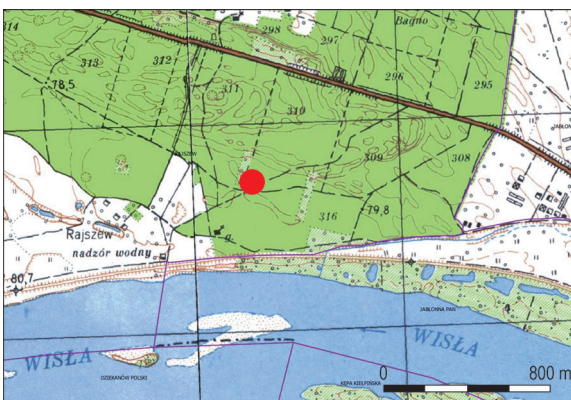
PRZEMYSŁAW DULĘBA, MAGDALENA WOIŃSKA

UNIKATOWA ZAPINKA Z RAJSZEWA, POW. LEGIONOWSKI. PRZYCZYNEK
DO STUDIÓW NAD SYTUACJĄ KULTUROWĄ W OKRESIE WĘDRÓWEK LUDÓW NA MAZOWSZUA UNIQUE BROOCH FROM RAJSZEW, LEGIONOWO COUNTY. A CONTRIBUTION
TO STUDIES ON THE CULTURAL SITUATION IN THE MIGRATION PERIOD IN MAZOVIA**Słowa kluczowe:** zapinka płytowa, okres wędrówek ludów, grupa olsztyńska, stanowiska wczesnosłowiańskie**Keywords:** plate brooch, Migration Period, Olsztyn Group, early Slavic sites

W styczniu 2018 roku do zbiorów Muzeum Historycznego w Legionowie została przekazana płytowa zapinka z okresu wędrówek ludów. Zabytek ten znaleziono przypadkowo w miejscowości Rajszew, gm. Jabłonna. Odkryto go na niewielkim wzniesieniu, położonym w lesie, w niewielkiej odległości od współczesnego koryta Wisły (Ryc. 1).

Zapinka (Ryc. 2) ma prostokątną reliefową główkę, na której widoczne jest w części środkowej przedstawienie uproszczo-

nej maski – ludzkiej lub zwierzęcej – a po jej obu stronach powtarza się ten sam motyw z wyobrażeniami fragmentów ciała ludzkiego lub zwierzęcego. Od prostokątnej płytki odchodzą trzy ramiona/występy ze stylizowanymi główkami zwierzęcymi widzianymi od góry. Prostokątna główka zapinki przechodzi w półkole wygięty kabłąk z wyraźnym żeberkiem w części środkowej i trzema mniejszymi po jego obu stronach. Kabłąk przekształca się w dekorowaną, prostokątną płytkę z wyraźnym

Ryc. 1. Rajszew, pow. legionowski. Miejsce odkrycia zapinki.
Fot.: M. Woińska. Oprac.: P. Dulęba

Fig. 1. Rajszew, Legionowo County. Findspot of the brooch.
Photo: M. Woińska. Graphics: P. Dulęba

Ryc. 2. Rajszew, pow. legionowski. Zapinka płytowa.
Rys.: N. Lenkow. Fot.: P. Dulęba

Fig. 2. Rajszew, Legionowo County. Plate brooch.
Drawing: N. Lenkow. Photo: P. Dulęba

żeberkiem, zdobioną motywami trójkątów/zygzaka. Na zakończeniu nóżki zapinki powtarza się motyw zwierzęcej główki. Zapinka mierzy 6,9 cm długości, płytka na główce ma wymiary 2×1,3 cm a długość jej zoomorficznych występow wynosi 1 cm, płytka na nóżce mierzy 1,8×1,6 cm (Ryc. 2).

Zapinkę wykonano niezwykle starannie, a jej stan zachowania jest bardzo dobry. Jak wykazały analizy metaloznawcze, jej korpus odlano z mosiądzu. Igłę sporządzono również z mosiądzu, ale o znacznie niższej zawartości cynku, przy wyraźnej obecności cyny (Tab. 1); aparat sprężyny zaopatrzone w żelazną ośkę¹.

Zapinkę z Rajszewa, należącą do grupy fibul płytowych (*Büggelfibel*), wykonano w tzw. I stylu zwierzęcym². Obecność

¹ Analizę zapinki, metodą skaningu mikroskopii elektronowej z dyspersją energii, wykonała Pani Elżbieta Pawlicka z Laboratorium Bio- i Archeometrii Instytutu Archeologii i Etnologii PAN. Próbkę pobrano z oczyszczonej powierzchni zabytku.

² B. SALIN 1904, 214–245.

Tab. 1. R a j s z e w, pow. legionowski. Analiza składu chemicznego zapinki: I – główka (część spodnia), II – nóżka (część spodnia), III – szpila

Table 1. R a j s z e w, Legionowo County. Chemical composition of the brooch: I – head (underside), II – foot (underside), III – pin

	I	II	III
Cu	72,36	75,10	84,39
Al	0,02	0,05	0,06
Si	0,05	0,23	0,03
Ti	0,04	0,00	0,04
Cr	0,00	0,00	0,04
Mn	0,01	0,00	0,05
Fe	1,00	1,13	0,31
Ni	0,03	0,00	0,00
Zn	24,36	21,62	9,61
As	0,12	0,75	0,22
Ag	0,03	0,00	0,00
Sn	0,00	0,03	3,08
Sb	0,00	0,04	0,17
Pb	0,98	1,02	1,91
Au	0,00	0,00	0,00
S	0,00	0,00	0,00
Bi	0,00	0,02	0,10
	100,00	100,00	100

na główce przedstawić antropo- i/lub zoomorficznych pozwala przyporządkować ją do fazy B tego stylu³.

O ile zapinki płytowe o prostokątnej lub półkolistej główce występują na terenach północnej Polski, w grupach olsztyńskiej, elbląskiej i dębczyńskiej, to opisana zapinka jest znaleziskiem odosobnionym. Nóżka zapinki z Rajszewa różni się kształtem od nóżek innych zapinek tego typu, które są rombówate lub migdałowate. Jej motyw dekoracyjny – wzór trójkątów/zygzaka – znany jest z główek niektórych zapinek płytowych (Ryc. 3:1–3).

Wśród znanych nam fibul płytowych nie można wskazać jednoznacznej analogii do prezentowanego zabytku. Najbardziej do niego zbliżona wydaje się nieco większa (długości 8,1 cm) brązowa zapinka odkryta w grobie A9 na stanowisku Malaã Lipovka/Малая Липовка w obwodzie kaliningradzkim (Ryc. 4:1). Fibula ta ma kwadratową główkę z trzema wypustkami, a na rozszerzeniu kabłąka widoczne są stylizowane ptasie głowy. Wykonana jest w I stylu zwierzęcym Salina, a stylistycznie nawiązuje do fazy A tego stylu⁴. Zapinka datowana jest na I. połowę VI wieku i – zdaniem Volkera Hilberga – jest ściśle związana z wzorami norweskimi, choć jest znacznie mniejsza niż spotykane tam fibule, mające średnio długość 13,2 cm⁵.

Wypustki z wyobrażeniami głów zwierzęcych, którymi ozdobiona została główka i nóżka zapinki z Rajszewa, kształtem najbardziej zbliżone są do tychże elementów zapinki odkrytej w Stora Gairvide na Gotlandii (Ryc. 4:2), datowanej na połowę VI wieku⁶. Fibula ta ma prostokątną główkę z reliefową dekoracją i czterema wypustkami. Kolejne egzemplarze z podobnie zdobioną prostokątną główką i zakończeniem nóżki pochodzą z Tałt, pow. mrągowski, znal. luźne, Tumian, pow. olsztyński, grób 37, i Babięt, pow. mrągowski, grób 109 (Ryc. 4:3–5)⁷.

Mirosław Rudnicki podkreśla, że podobieństwo zapinek ze Stora Gairvide oraz Tałt, przy jednoczesnym uproszczeniu formy tej drugiej, może wskazywać, iż jest ona mazurskim naśladownictwem fibul gotlandzkich; dotyczy to również pozostałych, wymienionych wyżej znalezisk. Zwraca on jednocześnie uwagę, że na osadzie na wyspie Helgö koło Sztokholmu odkryto formy odlewnicze fibul płytowych, które ornamentyką nawiązują do zapinek z grupy olsztyńskiej. Sugeruje to możliwość produkcji na terenie Skandynawii zapinek na potrzeby bałtyjskie⁸.

Biorąc pod uwagę zapinki opisane w literaturze przedmiotu trudno stwierdzić, czy fibula z Rajszewa jest importem z terenów grupy olsztyńskiej, czy ze Skandynawii. Dekoracja główki w postaci stylizowanych występow pojawia się na obu tych obszarach, pochodzące z nich zapinki różnią się jednak proporcjami i wielkością – egzemplarze mazurskie są mniejsze. Pewną zagadką pozostaje kształt nóżki, który nie znajduje analogii. Należy przy tym wziąć pod uwagę, że ze wspomnianej osady z Helgö pochodzi przeszło 211 form do produkcji zapinek płytowych,

³ G. HASELOFF 1981, 180–196.

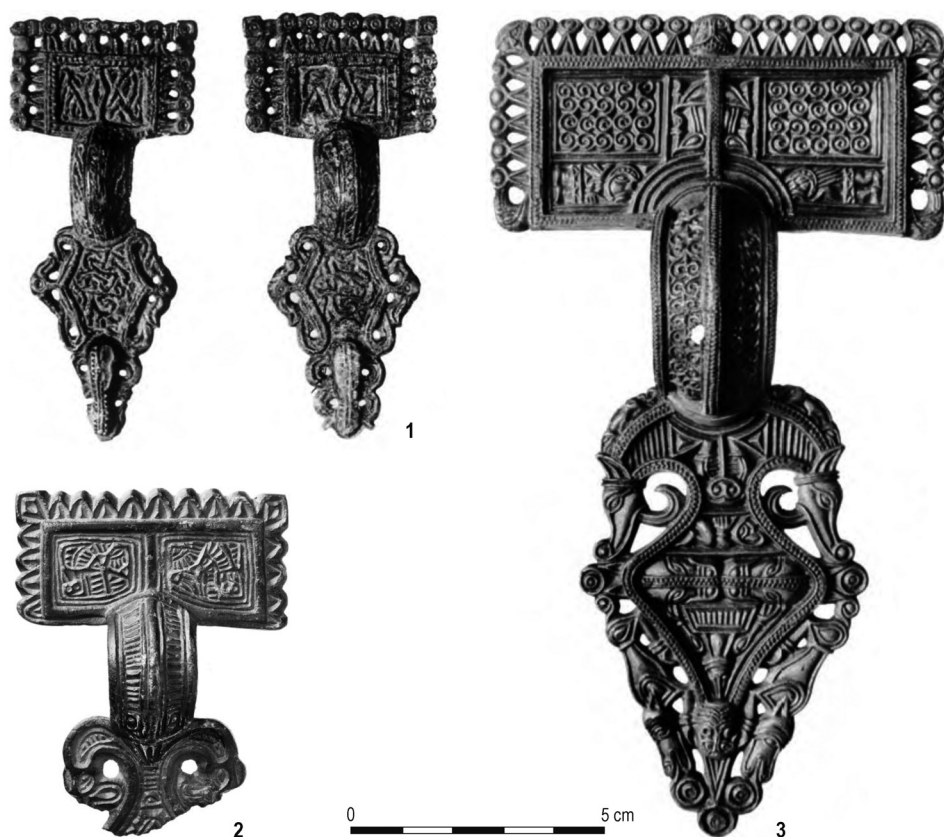
⁴ M. RUDNICKI, K. SKVORTSOV, P. SZYMAŃSKI 2015, 592, ryc. 4:4a–c; Por. G. HASELOFF 1981, 302–310.

⁵ V. HILBERG 2001, 188.

⁶ M. RUDNICKI 2014a, 285, ryc. 3:1a.b.

⁷ M. RUDNICKI 2014a, 283–287, ryc. 2; F. JACOBSON 2009, tabl. 22a; V. HILBERG 2009, tabl. 4.25.

⁸ M. RUDNICKI 2014a, 285–286.

Ryc. 3. Tu mi a n y, pow. olsztyński, grób 15a (1), R a d z i e j ó w, pow. loco, znal. luźne (2), G u m m e r s m a r k, Zelandia (3).
Wg: V. HILBERG 2001 (1), B. KONTNY 2012 (2), G. HASELOFF 1981 (3)

Fig. 3. Tu mi a n y, Olsztyn County, grave 15a (1), R a d z i e j ó w, Radziejów County, stray find (2), G u m m e r s m a r k, Zealand (3).
After: V. HILBERG 2001 (1), B. KONTNY 2012 (2), G. HASELOFF 1981 (3)

różniących się zwłaszcza pod względem elementów dekoracyjnych⁹. Stylistycznych podobieństw do znaleziska z Rajszewa można doszukiwać się wśród niektórych zapinek z longobardzkich i turyngijskich cmentarzysk z terenu środkowych Niemiec, Czech i Moraw, które datowane są na fazy E₁ i E₂¹⁰.

Cechy stylistyczne i analogie do prezentowanej tu unikatowej zapinki płytowej wskazują że okaz ten należy datować na 1 połowę VI wieku. Miejsce jego znalezienia – dolina Wisły, w pobliżu ujścia Narwi – to obszar o wybitnych walorach komunikacyjnych. W tej części Mazowsza, w przeciwieństwie do centralnej Polski, nie zanotowano do tej pory żadnych znalezisk, które mogą być datowane na V wiek¹¹. Nieliczne oraz trudne do dokładnego datowania znaleziska związane z najstarszą fazą osadnictwa słowiańskiego, jakie są znane z tej części Mazowsza¹², nie ułatwiają próby kulturowej atrybucji zapinki z Rajszewa. Jednak, wzięwszy pod uwagę znaleziska z całego obszaru dorzecza Odry i Wisły datowane ramowo na VI wiek (Ryc. 5), skupisko sześciu stanowisk wczesnosłowiańskich wydaje się jedynym prawdopodobnym kontekstem kulturowym dla zapinki z Rajszewa. W tym okresie dolina Wisły stanowiła

zapewne tymczasową granicę, na której chwilowo zatrzymała się ekspansja ludności słowiańskiej. Jeżeli zabytek ten jest związany z początkową fazą osadnictwa słowiańskiego, to pojawienie się go na w tym miejscu należałoby wiązać raczej z kontaktami nowych osadników ze społecznościami bałtyjskimi¹³. Jeśli zapinka z Rajszewa powstała w warsztatach działających na terenie Skandynawii, to mogła dostać się na Mazowsze za pośrednictwem ludności grupy olsztyńskiej. Wyraźne powiązania pomiędzy grupą olsztyńską a obszarami Kotliny Karpackiej i terenami południowo-wschodniej Europy¹⁴ wskazują na zasadność drugiej ze wspomnianych hipotez. W literaturze dotyczącej społeczności grupy olsztyńskiej podkreśla się charakterystyczne dla niej, a niespotykane w tym czasie w środkowej Europie, bogactwo różnorodnych powiązań kulturowych, które interpretowane jest zazwyczaj jako wynik dalekosiężnej wymiany handlowej prowadzonej przez ówczesnych mieszkańców

⁹ V. HILBERG 2001, 193.

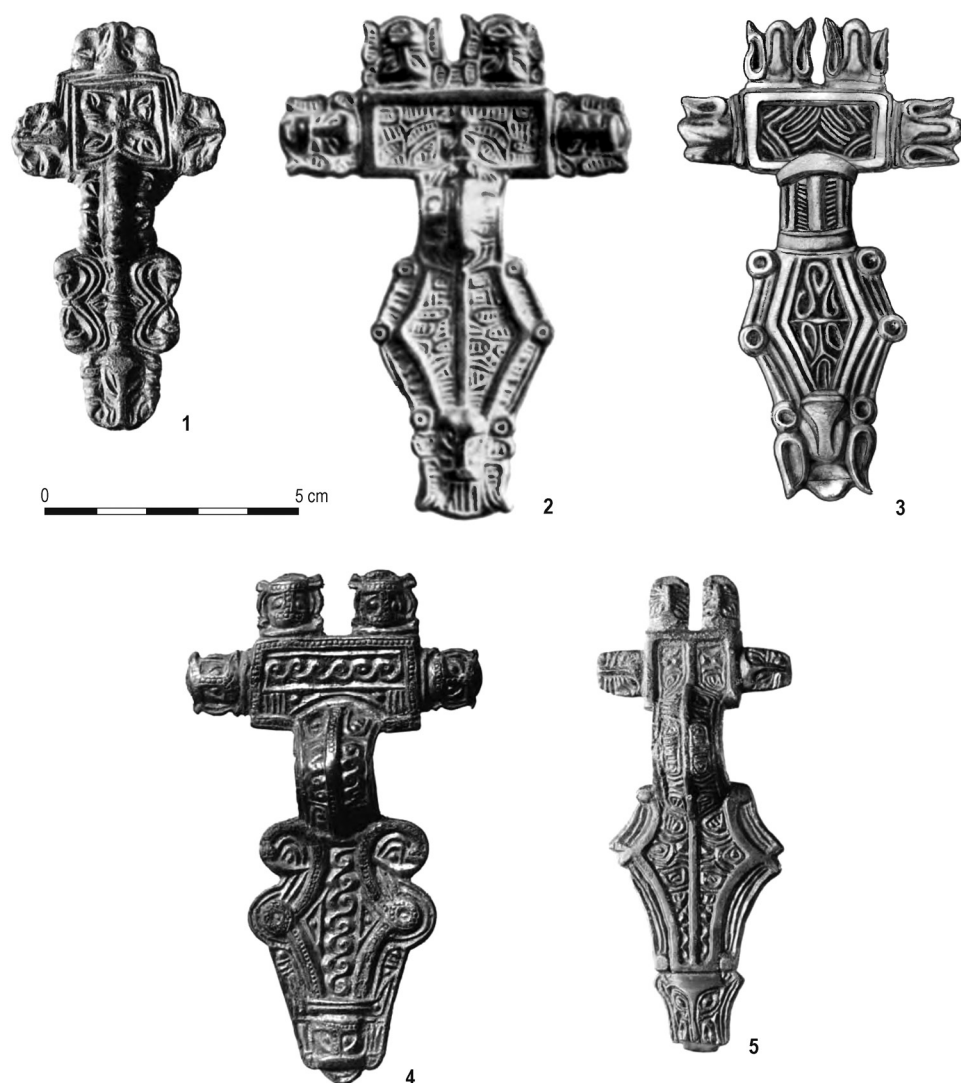
¹⁰ E. DROBERJAR 2008, tabl. 4:11, 5:22, 8:15.16, tab. 1.

¹¹ M. MĄCZYŃSKA 2005, mapa 1, 2.

¹² W. SZYMAŃSKI 2004.

¹³ W 2013 roku na terenie osiedla Radość w Warszawie-Wawrze odkryto zapinkę szczeblową, którą można datować na fazę E_{2b} i początek fazy E₃, tj. koniec VI lub początek VII wieku (T. RAKOWSKI 2013, 232). Zdaniem Tomasza Rakowskiego znalezisko to traktować należy jako ślad obecności Prusów i ich udziału w kształtowaniu się nowych układów etnicznych na terenie Mazowsza w późnym okresie wędrówek ludów (T. RAKOWSKI 2013, 232).

¹⁴ M. RUDNICKI 2009, 608–609.

Ryc. 4. Mala Lipovka, obw. kaliningradzki, grób A9 (1), Stora Gairvide, Gotlandia (2), Tałty, pow. mrągowski (3), Tumiany, pow. olsztyński, grób 37 (4), Babięta, pow. mrągowski, grób 109 (5). Wg: V. HILBERG 2009 (1), M. RUDNICKI 2014a (2, 3), F. JACOBSON 2009 (4), V. HILBERG 2009 (5)

Fig. 4. Mala Lipovka, Kaliningrad Region, grave A9 (1), Stora Gairvide, Gotland (2), Tałty, Mrągowo County (3), Tumiany, Olsztyn County, grave 37 (4), Babięta, Mrągowo County, grave 109 (5). After: V. HILBERG 2009 (1), M. RUDNICKI 2014a (2, 3), F. JACOBSON 2009 (4), V. HILBERG 2009 (5)

regionu wielkich jezior mazurskich¹⁵. W tym okresie taka wymiana była prawdopodobnie oparta głównie o szlak wiślany, który dla szeroko pojętego terytorium dzisiejszej wschodniej Polski był najdogodniejszą drogą komunikacyjną w relacji północ-południe.

Dr Przemysław Dulęba
Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Szewska 48
PL 50-139 Wrocław
przemdul@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8444-5845>

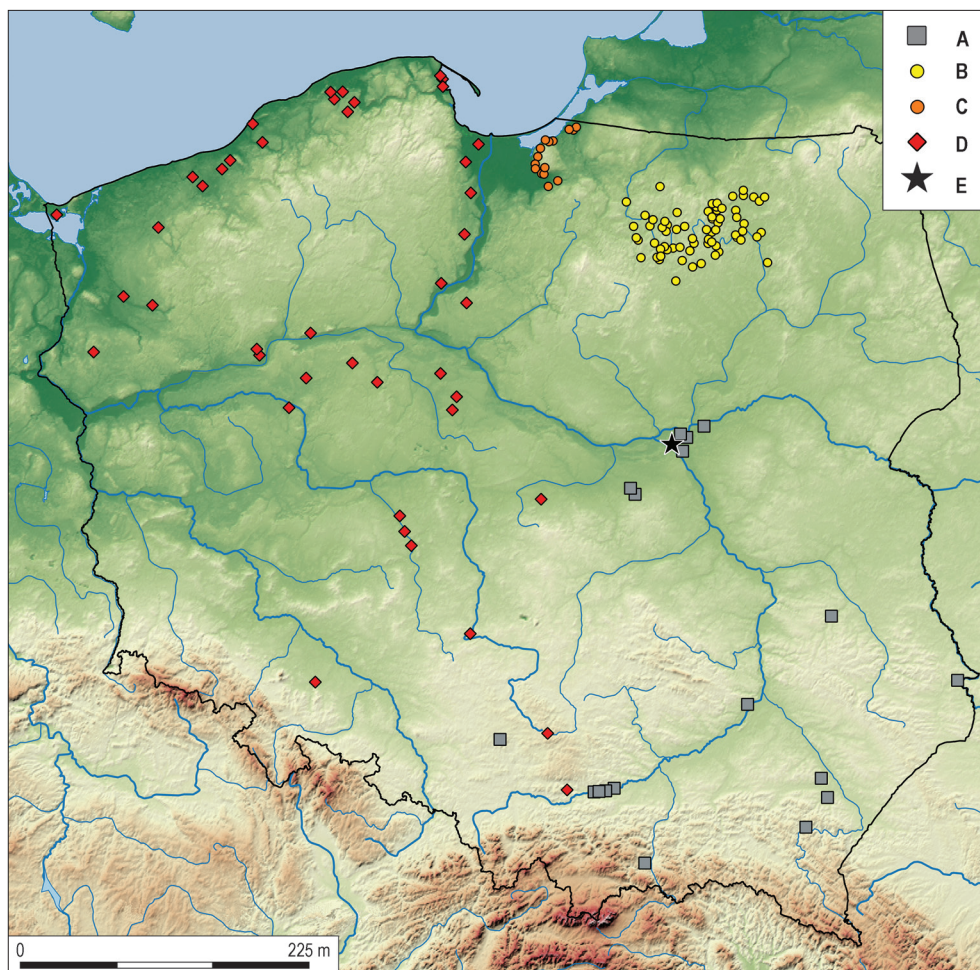
Dr Magdalena Wońska
Muzeum Historyczne w Legionowie
ul. A. Mickiewicza 23
PL 05-120 Legionowo
magda.archeo@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2326-0820>

Received: 3.12.2019 / Revised: 1.03.2020 / Accepted: 26.05.2020

BIBLIOGRAFIA

DROBERJAR E. 2008: *Thüringische und langobardische Funde und Befunde in Böhmen. Zum Problem der späten Phasen der Völkerwanderungszeit*, [w:] J. Bemann, 403

¹⁵ V. HILBERG 2009, 342; M. RUDNICKI 2018, 119–120.

Ryc. 5. Sytuacja kulturowa w 1. połowie VI wieku na obszarze ziem polskich. A – stanowiska kultur wczesnosłowiańskich, B – stanowiska grupy olsztyńskiej, C – stanowiska grupy elbląskiej; D – stanowiska germańskiego kręgu kulturowego; E – Rajszew. Oprac.: P. Dulęba (za: M. PARCZEWSKI 1988; K. GODŁOWSKI 2000; W. SZYMAŃSKI 2004; H. MACHAJEWSKI 2005; M. MĄCZYŃSKA 2005, B. KONTNY ET ALII 2011; M. RUDNICKI 2014b, 2018; J. SCHUSTER 2018 – z uzupełnieniami)

Fig. 5. Archaeological cultures of the first half of 6th century in the area of Poland. A – early Slavic sites, B – Olsztyn Group, C – Elbląg Group; D – sites of the Germanic cultures; E – Rajszew. Graphics: P. Dulęba (based on M. PARCZEWSKI 1988; K. GODŁOWSKI 2000; W. SZYMAŃSKI 2004; H. MACHAJEWSKI 2005; M. MĄCZYŃSKA 2005, B. KONTNY ET ALII 2011; M. RUDNICKI 2014b, 2018; J. SCHUSTER 2018 – modified)

M. Schmauder (red.), *Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen. Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 25. bis 28. Februar 2008*, Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 11, Bonn, 231–248.

GODŁOWSKI K. 2000: *Pierwotne siedziby Słowian. Wybór pism pod redakcją M. Parczewskiego*, Kraków.

HASELOFF G. 1981: *Die germanische Tierornamentik der Völkerwanderungszeit. Studien zu Salin's Stil I*, Berlin-New York.

HILBERG V. 2009: *Masurische Bügelfibeln. Studien zu den Fernbeziehungen der völkerwanderungszeitlichen Brandgräberfelder von Daumen und Kellaren*, Daumen und Kellaren – Tumiany i Kielary 2, Schriften des Archäologischen Landesmuseums 9, Neumünster.

JACOBSON F. 2009: *Die Brandgräberfelder von Daumen und Kellaren im Kreise Allenstein, Ostpr.*, Daumen und Kellaren – Tumiany i Kielary 1 (red. A. Bitner-Wróblews-

ka et alii), Schriften des Archäologischen Landesmuseums 9, Neumünster.

KONTNY B. 2012: *Unexpected relic – a unique relief brooch from Radziejów, decorated in Salin's animal style I*, „Światowit” X (LI), fasc. B, 145–162.

KONTNY B., OKULICZ-KOZARYN J., PIETRZAK M. 2011: *Nowinka, Site 1. The cemetery from the Late Migration Period in the northern Poland*, Gdańsk-Warszawa.

KOWALSKI J. 2000: *Chronologia grupy elbląskiej i olsztyńskiej kręgu zachodniobałtyjskiego (V–VII w.)*. Zarys problematyki, [w:] P. Szymański, A. Żórawska (red.), *Materiały do archeologii dawnych ziem pruskich*, Barbaricum 6, Warszawa, 203–266.

MACHAJEWSKI H. 2005: *Południowo-zachodnia strefa basenu Morza Bałtyjskiego u schyłku starożytności*, [w:] P. Kaczanowski, M. Parczewski (red.), *Archeologia o początkach Słowian. Materiały z konferencji*, Kraków, 181–202.

- MĄCZYŃSKA M. 2005: *Zanik kultury przeworskiej*, [w:] P. Kaczanowski, M. Parczewski (red.), *Archeologia o początkach Słowian. Materiały z konferencji*, Kraków, 157–163.
- PARCZEWSKI M. 1988: *Najstarsza faza kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce*, Rozprawy habilitacyjne UJ 141, Kraków.
- RAKOWSKI T. 2013: *Znalezisko bałtyjskiej zapinki szczeblowej z warszawskiego Wawra*, WA LXIV, 227–234.
- RUDNICKI M. 2009: *Nowe odkrycie zapinki typu Plenitza-Tumiany z Piecek, pow. mławowski, na tle znalezisk z Polski północno-wschodniej*, [w:] M. Karwowski, E. Droberjar (red.), *Archeologia barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji, Sanok 13–17 października 2008 / Archäologie der Barbaren 2008: Beziehungen und Kontakte in der barbarischen Welt. Materialien aus der IV. Frühgeschichtlichen Konferenz in Sanok, 13.–17. Oktober 2008*, Collectio Archaeologica Ressoviensis XIII, Rzeszów, 601–614.
- RUDNICKI M. 2014a: *Dwa znaleziska skandynawskich zapinek płytkowych z terenów północnej Polski*, WA LXV, 283–290.
- RUDNICKI M. 2014b: (M. Rudnickij) *Kontakty między zapadnymi baltami i slavânami w VI–VII vv.: arheologičeskie dannye*, [w:] *Arheologija i kulturnaâ antropologija*, „Stratum plus” 2014/5, 91–117.
- RUDNICKI M. 2018: *Stan i historia badań nad grupą olsztyńską. Zarys problematyki*, [w:] S. Wadył, M. Karczewski, M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur*, tom 2, Warszawa-Białystok-Olsztyn, 109–137.
- RUDNICKI M., SKVORTSOV K., SZYMAŃSKI P. 2015: *Uwagi wstępne o kolekcji Biriukova, czyli o możliwości identyfikacji zabytków z dawnego Prussia-Museum w Królewcu*, [w:] B. Kontny (red.), *Ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur. Jerzy Okulicz-Kozaryn in memoriam*, ŚWIATOWIT, Suppl. Series B: Barbaricum 11, Warszawa, 585–600.
- SALIN B. 1904: *Die altgermanische Thierornamentik. Typologische Studie über germanische Gegenstände aus dem IV. bis IX. Jahrhundert, nebst einer Studie über irische Ornamentik*, Stockholm.
- SCHUSTER J. 2018: *A Merovingian lady in the East? A high quality 6th century brooch from Northwest Poland*, FAP 54, 173–189.
- SZYMAŃSKI W. 2004: *Mazowsze na początku wczesnego średniowiecza*, [w:] M. Dulicz (red.), *Problemy przeszłości Mazowsza i Podlasia*, Archeologia Mazowsza i Podlasia. Studia i Materiały III, Warszawa, 173–185.

A UNIQUE BROOCH FROM RAJSZEW, LEGIONOWO COUNTY.
A CONTRIBUTION TO STUDIES ON THE CULTURAL
SITUATION IN THE MIGRATION PERIOD IN MAZOVIA

SUMMARY

In January 2018, a plate brooch from the Migration Period, found in the village of Rajszew near Warsaw, was presented to the Historical Museum in Legionowo (Fig. 1, 2). It represents Animal Style I (B. SALIN 1904, 214–245). Anthro- and/or zoomorphic imagery on the head enables its attribution to phase B of said style (G. HASELOFF 1981, 180–196). Metallurgical analyses showed that the body was cast from a copper alloy. The pin was also made from a copper alloy but containing a different share of this chemical element (Table 1).

It is currently not possible to indicate an unambiguous analogy to the artefact presented. A bronze brooch discovered in grave A9 at the site of Malaâ Lipovka, Kaliningrad Oblast, Russia (Fig. 4:1), dated to the first half of the 6th century (M. RUDNICKI, K. SKVORTSOV, P. SZYMAŃSKI 2015, 592), seems the most similar. The shape of protrusions with representations of animal heads decorating the head and foot of the Rajszew brooch is the most similar to corresponding elements of a brooch found in Stora Gairvide on Gotland (Fig. 4:2), dated to the first half of the 6th century (M. RUDNICKI 2014a, 285). The brooch has a rectangular head with relief decoration and four protrusions. Other specimens with similarly decorated rectangular heads and foot terminals come from Tały, Mławowo County, a stray find (Fig. 4:3), Tumiany, Olsztyn County, grave 37 (Fig. 4:4), and Babięta, Mławowo County, grave 109 (M. RUDNICKI 2014a, 283–287).

These analogies do not allow us to indicate whether the Rajszew brooch was an import from the area of the Olsztyn Group or from Scandinavia. Head decoration in the form of stylised protrusions appears in both of these regions. However, the brooches differ in proportions and size – Masurian specimens are smaller. Such is also the case with the analysed example.

Translation: Kinga Brzezińska

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”, (później: „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...” oraz „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”), Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowoschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniá Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	– Materialy i issledovaniá po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	– „Materialy Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materialy Starożytné”, Warszawa
MSiW	– „Materialy Starożytné i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materialy i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemysł/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materialy Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materialy Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RGa	– Reallexikon der Germanischen Altertumskunde: 1. wyd.: J. Hoops (wyd.), tomy 1–4 (K. J. Trübner, Straßburg 1911–1919), 2. wyd.: H. Jankuhn, H. Beck i in. (wyd.), tomy 1–35 (de Gruyter, Berlin-New York 1973–2007).
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
RosArh.	– „Rossijskaá arheologíá” (Российская археология), Moskva
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArh.	– „Sovetskaá arheologíá” (Советская археология), Moskva
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
ZfE	– „Zeitschrift für Ethnologie”, Berlin
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Sprzedaż / Retail:
Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

Sprzedaż wysyłkowa / Mail order:
tel./phone: +48 22 5044 899
e-mail: wydawnictwapma@pma.pl

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2020. Wydanie I. Nakład 350 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa